

ОХОРОНА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ТА МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: теорія і практика

М О Н О Г Р А Ф І Я

За загальною редакцією академіка
НАМН України, члена-кореспондента
НАН України, доктора медичних наук,
професора **В.І. ЦИМБАЛЮКА**

РЕКОМЕНДОВАНО
вченою радою Української
військово-медичної академії

Київ
ВСВ «Медицина»
2021

Зміст

Список умовних скорочень.....	5
Передмова (В.І. Цимбалюк).....	6
Інформація про авторів.....	9
Словник термінів.....	11
РОЗДІЛ 1. СТАН СИСТЕМИ ОХОРОНИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ТА ЇЇ РОЗВИТОК В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	15
1.1. Діяльність психіатричної служби Збройних сил України в мирний та в особливий періоди (О.В. Друзь, І.О. Черненко, В.І. Заворотний).....	15
1.2. Система медико-психологічної допомоги військовослужбовцям Збройних сил України (О.В. Друзь, В.В. Стеблюк, А.В. Швець, К.В. Проноза-Стеблюк).....	56
1.3. Волонтерські ініціативи у сфері психічного здоров'я учасників Антитерористичної операції на Сході України (К.В. Проноза-Стеблюк).....	63
1.4. Участь фахівців Національної академії медичних наук України в наданні психіатричної та медико-психологічної допомоги учасникам бойових дій (І.В. Лінський, К.Б. Возніцина, В.В. Кальниш, Л.І. Литвиненко).....	71
РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СФЕРИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.....	90
2.1. Бойовий стрес як предиктор бойової психічної травми. Особливості впливу чинників бойового середовища на військовослужбовців (А.В. Швець, В.В. Кальниш).....	90
2.2. Клініко-психопатологічні характеристики основних варіантів посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців, які брали участь у бойових діях на Сході України (Н.О. Марута, Г.М. Кожина, В.І. Заворотний).....	102
2.3. Програма комплексної диференційованої терапії ПТСР у військовослужбовців, які брали участь у бойових діях (Н.О. Марута, Г.М. Кожина, В.І. Заворотний, К.О. Зеленська).....	142

2.4. Аддиктивні розлади у військовослужбовців у зоні проведення АТО/ООС (<i>І.В. Лінський, О.І. Мінко, М.О. Овчаренко</i>)	168
2.5. Суїциди в Збройних силах України: аналіз та напрями запобігання (<i>О.В. Друзь, А.В. Швець</i>)	179
2.6. Мнестично-когнітивні та соматопсихічні наслідки бойового легкого травматичного ушкодження головного мозку (контузії). Постконтузійний синдром (<i>В.В. Стеблюк, К.В. Проноза-Стеблюк</i>).....	207
2.7. Психологічна корекція порушень здоров'я сім'ї учасників бойових дій: обґрунтування, структура, результати впровадження (<i>М.В. Маркова, Г.С. Росінський</i>)	223
2.8. Принципи родинної медико-психологічної реабілітації осіб з постконтузійним синдромом (<i>К.В. Проноза-Стеблюк</i>)	246

Передмова

*Не всі рани війни є видимими,
але всі потребують зцілення...*

Війна — це завжди трагедія. Смерть, кров, біль, страждання — ось справжнє обличчя війни. І на війні окрім тілесних ран, видимих наслідків уражень від зброї, існують невидимі рани — душевні, які потребують зцілення.

Історично склалося так, що питанням психічного здоров'я постраждалих на війні донедавна не приділялося належної уваги.

Досвід Першої та Другої світових війн майже призабувся, а в тоталітарному комуністичному суспільстві СРСР взагалі ця тема не піднімалась, оскільки не вписувалась в офіційну ідеологію. Так само не вписувалися в цю ідеологію здорової соціалістичної спільноти «Советській народ» наслідки військових кампаній в Афганістані та інших «інтернаціональних місій».

Згадувалося про «в'єтнамський синдром» у ветеранів у Сполучених Штатах Америки, але знову ж таки через ідеологічні міркування вважалося, що це — наслідки капіталістичного ладу, імперської політики США, й у наших ветеранів нічого подібного бути не може.

Стан психіатричної допомоги в Збройних силах України напередодні Російської агресії відображав загальний стан військової медицини, і вся система не була готова до викликів, з якими довелося стикнутися з перших днів війни.

Бойовий стрес, бойова психічна травма, розлади адаптації, маніфестації коморбідної патології, віддалені наслідки, зокрема посттравматичний та постконтузійний синдроми, увійшли в життя військових медиків і фахівців з морально-психологічного забезпечення, учених і практиків цивільної ланки охорони здоров'я та власне усього українського суспільства разом з війною.

Фахівці із психічного здоров'я військово-медичної служби, вчені Національної академії медичних наук, науково-педагогічні працівники медичних університетів, практики закладів охорони здоров'я та реабілітаційних закладів, волонтерська професійна спільнота об'єдналися заради однієї мети — протистояти ментальним наслідкам війни та боротися за психічне здоров'я й психосоціальну адаптацію захисників Вітчизни.

Досвід 6 років бойових дій на Сході України довів необхідність вивчення, опрацювання кращого світового досвіду та створення

власної системи охорони психічного здоров'я та медико-психологічної реабілітації, головним завданням якої є збереження та відновлення психічного здоров'я військовослужбовців з метою повернення їх до повноцінного виконання службових обов'язків, а також реадптації та реінтеграції в мікро- та макросоціумі поза зоною бойових дій.

На сьогодні не виникає сумнівів, що питання психіатричної та медико-психологічної допомоги від кризової інтервенції до лікування гострих розладів, від високоспеціалізованої психіатричної та наркологічної допомоги до реабілітації на санаторно-курортному етапі й підтримувальних курсів у спеціалізованих госпіталях ветеранів — є важливими питаннями організації медичного та морально-психологічного забезпечення в Збройних силах України та заходами медико-соціального характеру загальнодержавного значення для ветеранів і членів їхніх родин.

Нині маємо значні здобутки на цій ниві!

Створено нормативно-правову базу законів України та постанов Кабінету Міністрів України, наказів міністерств і відомств, а також систему охорони психічного здоров'я та медико-психологічної реабілітації учасників бойових дій і ветеранів війни, яка сьогодні працює в міру можливостей, зважаючи на фінансовий та кадровий голод. Проведено велику кількість науково-практичних досліджень, результатом яких стало розроблення стандартів лікування та реабілітації розладів психічного здоров'я, а найкращий досвід враховано у навчально-методичних матеріалах.

Про визнання заслуг фахівців у галузі психічного здоров'я та медико-психологічної реабілітації свідчить Державна премія України в галузі науки та техніки за 2018 р., яку було присуджено за роботу «Стрес-асоційовані розлади здоров'я в умовах збройного конфлікту» колективу фахівців Міністерства оборони України, Національної академії медичних наук, Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського».

Наразі ми презентуємо чергову роботу з умовної серії «Досвід української медицини у збройному конфлікті на Сході України».

У цій монографії враховано найбільш значущі результати проведеної за 6 років роботи. Перший розділ присвячено питанням розбудови системи охорони психічного здоров'я в Збройних силах України, організації психіатричної, наркологічної та медико-психологічної допомоги та участі в цьому установ Національної академії медичних наук України, волонтерської допомоги. Другий розділ — вибраним питанням психіатрії, наркології клінічної та соціальної психології особливого періоду, квінтесенції отриманого та обміркованого досвіду.

Триває війна, і продовжується практична та науково-дослідна робота всіх, хто покликаний лікувати “невидимі рани”. І навіть коли змовкне луна від останнього пострілу цієї війни, коли із госпітала буде виписано останнього пораненого солдата цієї війни, для фахівців галузі психічного здоров'я їх війна буде тривати. Бо пам'ять тривожить душевні рани, а вони болять значно довше за рубці від куль та шрапнелі...

Віталій Цимбалюк

д-р мед. наук, професор,
академік НАМН,
чл.-кор. НАН України,
Президент Національної
академії медичних наук України